

mestall

any XVI
núm. 36
desembre 2014

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

SUMARI

Portada

Ressò de la Biblioteca d'Història Rural

L'Associació

Biblioteca d'Història Rural, catorze anys d'estudis sobre la pagesia

Lliurament del 12è Premi Mestall

Herbes remeieres. Aplicacions per a tractaments tradicionals

Estudis

Les transformacions en les condicions de les vídues a la regió de Girona (1770-1860)

Notes de lectura

Enric Saguer, Gabriel Jover i Helena Benito (eds.) Comptes de senyor, comptes de pagès. Les comptabilitats en la història rural

Libres

**Josep Grabuleda i Guerau Palmada
El terme de Banyoles**

**Mario Zucchitello
En mar i en terra. Una història de Tossa i la seva gent (1186-1835)**

Trobades

**XXIV Seminari d'Història Econòmica i Social
«Mobilitat social i mobilitat geogràfica en la Història de les societats rurals»**

**V Seminari d'Estudis Medievals
«La vida quotidiana a l'edat mitjana»**

**Col·loqui
«Migracions i formes de dependència lliures i servils al món rural baixmedieval»**

Agenda

RESSÒ DE LA BIBLIOTECA D'HISTÒRIA RURAL

L'octubre de 2014 apareixia a la revista *L'Avenç* una àmplia ressenya de Genís Barnosell, professor a la Universitat de Girona, sobre la col·lecció Biblioteca d'Història Rural, sota el títol «Històries de la Pagesia» (*L'Avenç*, 405, pàgs. 48-50).

La Biblioteca d'Història Rural ha estat una tasca continuada de més de quinze anys, de la qual l'associació n'està molt orgullosa, tot i que hem de reconèixer que hauria estat molt difícil sense l'acompanyament constant del Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona.

Les tres pàgines que li dedicava l'esmentada revista catalana demostren que hi ha un reconeixement més ampli de la tasca conjunta. Agraïm a *L'Avenç* el permís per reproduir el text.

La redacció ■

13è premi

mestall

2014-2015

l'Associació d'Història Rural

convoca el

13è premi Mestall

curs 2014 - 2015

A treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, etnografia, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.)

Dotació: 600 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

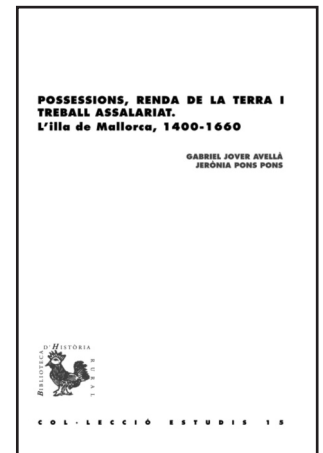
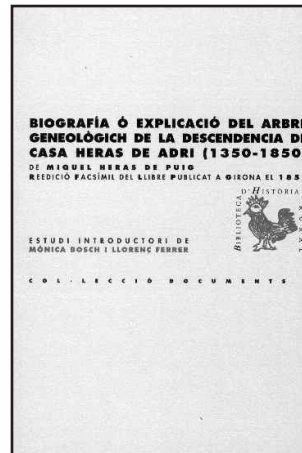
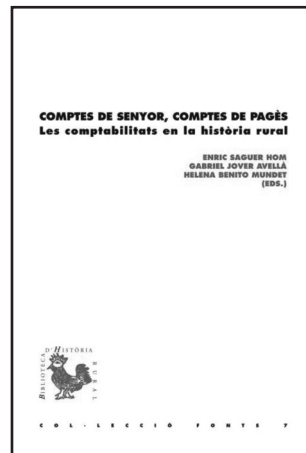
Termini de presentació: 30 d'abril de 2015.

Informació i bases a la web:
www.ddgi.cat/historiarural/

Biblioteca d'Història Rural, catorze anys d'estudis sobre la pagesia

L'any 2000 es van publicar els dos primers volums de la Biblioteca d'Història Rural que impulsen el Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i l'Associació d'Història Rural. L'un, *Els llibres de família de pagès*, de Xavier Torres, estava dedicat als «llibres» (o «llibretes» o «quaderns») escrits per pagesos a la Catalunya moderna, on es deixava constància d'una notable diversitat d'esdeveniments, ja fossin de la demografia familiar (naixements, casaments, morts...), dels «negocis» de la casa (comptes, anyades i meteorologia) o de successos polítics i militars. Tot, escrit habitualment pels hereus de la «casa» o del mas «amb el propòsit d'alliçonar els hereus o successors» (pàg. 52). L'altre era *Els darrers senyors de Cervià de Ter*, de Rosa Congost, una anàlisi minuciosa de com els veïns de Cervià de Ter, al Gironès, visqueren la Revolució Liberal,

D'aleshores ençà, a la Biblioteca d'Història Rural s'han publicat un total de 29 volums, tots en català, repartits en tres col·leccions, a més d'algun altre volum fora de col·lecció: dos d'història oral de propietaris i masovers i gironins coordinats per Enric Saguer (*Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000* i *Forçats a foc i llum. Història oral dels últims masovers de la regió de Girona, 1930-2000*), i un altre de les *127 genealogies de Fernando Viader*, que recull una part de la impressionant tasca de reconstrucció genealògica d'aquest autor, tasca que suposa una immersió impressionant en la dinàmica familiar dels patrimonis pagesos de l'època moderna (amb orígens sovint medievals i amb prolongacions contemporànies) –pagesos no pas en el sentit de conreador de la terra sinó precisament de propietaris de terres que protagonitzaren

estudiant des d'inicis del segle XVIII «els canvis lents, i graduals, en les pràctiques d'apropiació de la terra –i dels seus productes– en una societat d'antic règim» i comprovant després com les lleis de la revolució liberal van impactar sobre aquestes pràctiques; o, al revés, es van veure condicionades per elles, en un treball on el protagonisme es troba en els veïns mateixos, en la seva vida quotidiana, les seves lluites o la seva submissió.

un gradual ascens social fins a esdevenir molts d'ells *hisendats*, la classe dominant des de finals de segle XVIII i durant el XIX a la regió de Girona.

La primera de les col·leccions esmentada és de *Foncs*, una iniciativa inèdita en els nostres entorns geogràfics, on la historiografia no està prou avesada a reflexionar sobre els tipus de documentació que serveixen per a construir el relat historiogràfic. Els volums d'aquesta col·lecció no es limiten a presentar simple-

ment una font històrica o documental concreta, sinó que n'analitzen les característiques i l'evolució històrica, a més d'avaluar-ne les possibilitats i els límits. Els ja esmentats llibres de família de pagès, els arxius patrimonials, les visites pastorals, la toponímia, les formes de registre de la propietat (des dels capbreus al Registre modern), els capítols matrimonials i les formes diverses de comptabilitat agrícoles són els temes dels set volums publicats fins ara. Prenguem per exemple *Els capítols matrimonials*, editat per Rosa Ros, dedicat a un tipus de contracte matrimonial, avui en desús, però que arribà a tenir «un caràcter gairebé universal» a les comarques de la Catalunya vella de l'època moderna. En el seu moment d'auge, els capítols especificaven les aportacions patrimonials dels contractants al futur matrimoni amb atenció especial a les herències rebudes i a la renúncia de drets si el contractant no era hereu d'una «casa», a més de penes i fiances si la promesa matrimonial es trencava. Tanmateix, lluny de ser un model inalterable en el temps, les arrels dels capítols matrimonials cal anar-les a buscar a l'edat mitjana; es van implantar definitivament a finals del segle XVI; van sofrir canvis significatius al segle XVIII (especialment, es van centrar cada vegada més en els sectors socials més benestants), i van desaparèixer durant el segle XX. De fet, la hipòtesi que la història és canvi i que cal entendre tot fet històric en el seu context concret és una idea sempre present en tota la col·lecció. I, així, en el volum a cura de Rosa Congost que estudia *Dels capbreus al registre de la propietat* hom accepta que aquests diversos tipus de documentació «són, de fet, registres de drets de propietat, en el sentit més ampli de l'expressió»; alhora, però, que estudiar-los conjuntament no implica «suggerir una història lineal, sinó precisament denunciar la linealitat fàcil i esquemàtica que sovint dificulta l'anàlisi històrica dels problemes socials reals d'unes èpoques que tendim a contemplar d'una manera excessivament simplista i estàtica», ja que cal assumir «el caràcter problemàtic, és a dir, canviant, de les relacions socials, i de la propietat» al llarg del temps (pàgs. 11-14).

La segona col·lecció és, si es vol, més convencional. Amb el títol de *Documents* es publiquen textos molt diversos que es consideren rellevants per a la història rural, cadascun d'ells acompanyats d'un estudi que en mostra les característiques i l'interès per a la historiografia. En aquest cas, l'aplec és molt heterogeni. Hom hi compta dos llibres de memòries de pagès a l'estil dels esmentats més amunt: els *Treballs* y

desdixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona, de Fèlix Domènech, datat al darrer quart del segle XVII, i *Les llibretes de memòries de Joan Serinyana (1818-1903)*, vinyater llançanenc. D'un altre caire és la *Biografia ó explicació del arbre geneològich de la descendencia de casa Heras de Adri (1350-1850)*, de Miquel Heras de Puig, llibre publicat a mitjan segle XIX. Si les memòries anteriors eren escrites al llarg del temps amb finalitat molt pràctica i privada, aquest es va donar a la impremta per tal d'exemplificar un model molt concret de família, dominant entre els pagesos de mas i prou estès socialment però no pas universal, especialment perquè no tothom té béns per heretar: «el fill gran primogènit esdevé hereu del patrimoni, es casa amb una noia, que ve d'una altra casa i entra de jove al mas (...), ha de cuidar dels pares i ha de col·locar els germans proporcionant-los un *modus vivendi* (...): I així generació darrere generació» (pàg. 21). Un llibre, en definitiva, que expressa «l'orgull d'una classe que es veu formada a si mateixa amb el propi esforç; idea aquesta, ja típicament pairalista» (pàg. 19). Els *Costums de Girona* de Tomàs Mieres (segle XV) i el *Tratado de la cabrevación* de Jaume Tos (de finals del segle XVIII) mostren la importància de la legislació vigent per entendre la dinàmica agrària –en Tos, per exemple, la importància dels establiments emfiteútics en la societat catalana dinàmica i canviant d'aleshores. Finalment, dos altres textos ens introdueixen en les visions desplegades durant els segles XIX i XX sobre aquest món agrari: els testimonis de mitjan segle XIX aplegats per Josep Clara amb el significatiu títol d'*Excursions abans de l'excursionisme*, i els *Materials per a l'estudi de la masia*, que aplega textos de 1916, 1919, 1931 i 1934 de l'arquitecte Josep Danés i Torres. En aquest últim cas, com ens diuen Jeroni Moner i Joaquim Puigvert en el pròleg, «Danés rellegeix el paisatge de la Vall de Bianya des del filtre noucentista emprant els conceptes que resultaven tant cars al noucentisme com són els del classicisme i la civilitat: "A la Vall de Bianya, d'un paisatge clàssic i altament civil, corresponen aquestes grans masies que constructivament donen la idea d'un equilibri i repòs plaent"» (pàg. 43). I és que les imatges que construïm sobre la realitat rarament responen a la complexitat d'aquesta realitat.

La darrera col·lecció, la més nombrosa ja que aplega fins ara 15 títols, és la d'*Estudis*, amb una varietat de temes que van del Neolític al sindicalisme rural actual, passant pels remences i les

■ l'Associació

sagreres medievals, la reforma catòlica de l'època moderna i les col·lectivitats agràries de la Guerra Civil, i arribant al paisatge forestal de la segona meitat del segle XX –i està previst per aquest mateix any el 16è volum, dedicat als molins fariners i drapers del comtat d'Empúries i el vescomtat de Rocafort entre finals del XIII i mitjan segle XIV. Al mateix temps, la geografia estudiada comprèn des de les comarques gironines –on s'ha desenvolupat extraordinàriament aquesta escola d'historiografia rural– fins al conjunt de Catalunya i Europa, sobretot la mediterrània. Tot plegat constitueix un conjunt d'anàlisis i d'experiències històriques enormement divers, que va molt més enllà del món dels masos i de la visió d'un món rural estructurat només a partir d'aquests, que és la imatge llegada pel pairalisme i suggerida sovint per l'èxit de les restauracions arquitectòniques recents.

Malgrat la diversitat temàtica, en tots aquests volums hi trobem unes característiques semblants: en primer lloc, una sòlida base empírica; en segon lloc, complexes descripcions d'aquests moments i llocs diversos de què hem parlat. Hom pot trobar, així, la llarga llista de col·lectivitats agràries desenvolupades a les comarques gironines durant la Guerra Civil –Marciano Cárdua ha comptat 51 col·lectivitats i 62 seccions de treball col·lectiu a mig camí entre la col·lectivitat agrària i el repartiment individual de la terra; o relacions ben concretes dels delmes, primícies, tasques, censos i lluïsmes que es pagaven a la vegueria de Girona dels segles XVI-XVII, i tota mena de drets i jurisdiccions que pesaven sobre els seus habitants, en un cas de feudalisme tardà esplèndidament estudiat per Pere Gifre –com el mas Gibert de Viladamat que, a inicis del segle XVI, pagava una catorzena part de la collita al monestir de sant Pere de Rodes en concepte de tasca; o els bans del senyor de Pau que, a inicis del segle XVII, prohibia de «tallar y péndrer llenya grossa i menuda en lo bosch y altres terres de dit senyor» i que obligava els venedors de peix a passar primer pel seu castell «per a què pugan pendrer y comprar de tal peix si'n voldran» (pàgs. 123 i 166).

I, en tercer lloc, a la Biblioteca d'Història Rural trobem una sòlida anàlisi

que, anant més enllà del cas concret, s'interroga pel cas general i pels grans problemes de la història rural, amb un èmfasi especial (però no únic) sobre les formes de propietat i les relacions entre les persones i les classes. Així, el tema de l'estudi citat de Pere Gifre és «la condició de la pagesia de la Catalunya Vella a la baixa edat mitjana», condició marcada per la servitud però també per la diferenciació social i també pel conflicte i la tensió, que «posaven en evidència les forces reals de les parts», tot sota l'ombra d'una sentència arbitral de Guadalupe que va ser «l'eina amb la qual els senyors directes i els senyors delmadors van poder afrontar amb garanties l'embranchida contra l'entramat emfitèutic-feudal», alhora que la correlació de forces que va suposar aquesta sentència es veié qüestionada en els segles següents (pàgs. 15, 19 i 45-46). I l'ús intensiu de les visites pastorals als bisbats de Vic i Girona durant els segles XVI-XVIII dut a terme per Xavier Solà a *La reforma catòlica a la muntanya catalana* es fa com a anàlisi de cas de «l'aplicació del concili de Trento i de la Reforma Catòlica», tema cabdal de l'Europa catòlica, amb ramificacions tan diverses com l'establiment dels arxius parroquials amb els seus registres sistemàtics de llibres sacramentals de baptismes, matrimonis i òbits –però també de comptabilitat o de llevadors de rendes, delmes i primícies– i les reformes barroques als temples, motiu de desesper futur per als amants del romànic i el gòtic.

Es tracta, en definitiva, de col·leccions essencials per al coneixement del camp català i europeu al llarg de la història, en unes edicions que, degudes actualment a Documenta Universitaria (un segell de la SpinOff de la Universitat de Girona Edicions a Petició, S.L.), es troben en el seus darrers títols no només disponibles en paper sinó també en edició digital i en una nova llicència de lectura en línia que només val 1,70€ per títol, disponible a la seva pàgina web (documentauniversitaria.cat), on també podeu consultar la relació detallada d'autors i títols.

Genís Barnosell ■

Illiurament del 12è Premi Mestall

ACTA DEL JURAT

Reunit el jurat del dotzè *Premi Mestall* a treballs de recerca de batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural, constituït per Rosa Lluch, Elvis Mallorquí i Marisa Roig, després d'examinar els treballs presentats, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels 10 treballs presentats en aquesta convocatòria.

2. Atorgar el premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat en la seva dotzena edició al treball «Herbes remeieres. Aplicacions per a tractaments tradicionals», presentat amb el pseudònim «Panoràmix». En la seva valoració, el jurat considera que l'autor/a ha sabut

encertar el plantejament del treball sobre un tema força freqüentat. En valora positivament l'estructura del treball, l'enfocament científic i també pràctic, les il·lustracions i la correcció en la presentació.

Oberta la plica, el premi correspon a **Pol Xargay i Ferrer**, de l'**INS Pere Alsius** de Banyoles, essent tutora del treball la professora Fina Graboleda Pol.

3. El jurat proposa la publicació d'un resum del treball premiat en el proper número del butlletí Mestall.

Girona, 27 de juny de 2014

HERBES REMEIERES. APLICACIONS PER A TRACTAMENTS TRADICIONALS

Resum del treball guanyador de la XII convocatòria de Premi Mestall

No és fàcil triar un tema de treball de recerca de batxillerat. I pot ser que la solució arribi de la manera més insòlita. Un dia, mentre dinàvem tota la família, vaig parlar de les herbes remeieres, i el meu avi em va explicar una anècdota d'en Geldéus, un "curandero" de Camós. Quan el meu avi tenia vuit o nou anys, es va posar malalt, amb una febre molt alta que no baixava. Un vespre, en veure l'evolució de la malaltia i la intensitat de la febre, el metge va dir que no sabia quina solució donar-hi; i que, si no baixava la febre, li quedaven un parell de dies de vida. Els meus besavis varen avisar en Geldéus, que va aplicar-li als peus una cataplasma amb mostassa, segó i caragols (i alguna cosa més). L'endemà la febre havia baixat. El metge se'n feia creus i, com és evident per la meua existència, el meu avi se'n va sortir. Aquesta anècdota, més o menys mitificada, em va acabar de fer decidir el tema del treball.

Aquest treball tenia dos objectius clars: identificar les herbes remeieres de la zona geogràfica on visc (el Pla de l'Estany) –o, si més no, totes les que necessitava per a la

realització del treball–, i elaborar-ne productes medicinals, a partir de receptes tradicionals i casolanes. I tenia un problema de base complicat de superar: el tema de les herbes remeieres com a treball de recerca és més vist que la sèrie *Plats bruts* a TV3.

Per intentar superar aquest escull, em vaig plantejar –juntament amb la meua tutora– dues solucions: la primera era la presentació; i la segona, l'elaboració de productes remeiers, tot i que els resultats positius que poguessin obtenir els productes eren difícilment quantificables o avaluables. Pel que fa a la presentació, vaig iniciar una llibreta de camp, amb dibuixos, plànols, herbes seques i un dietari on apuntava el dia a dia del treball. Era un intent d'acostar-me a la manera de treballar de segles passats, quan les herbes remeieres eren, efectivament, una ciència. En segon lloc, vaig dissenyar les pàgines i les lletres. Així hi vaig donar una imatge de treball tradicional, antic. Les imatges que separen els capítols provenen del llibre *Historia plantarum (Sobre les plantes)*, obra enciclopèdica dels voltants de 1395 i que pertany a la tradició dels

12è premi

mestall

2013-2014

PREMIATS EN ALTRES CONVOCATÒRIES

I convocatòria
curs 2002-2003

Maria Bertran Isabal
(IES de Tremp)

II convocatòria
curs 2003-2004

Albert Reixach Sala
(IES Montsacopa d'Olot)

III convocatòria
curs 2004-2005

Eloi Hernández Mosella
(IES Quercus de Sant Joan de Vilatorrada)

IV convocatòria
curs 2005-2006

Eudald Arnal Boada
(IES Gabriel Ferrater de Reus)

V convocatòria
curs 2006-2007

Laia Alentorn Serrat
(IES Garrotxa d'Olot)

VI convocatòria
curs 2007-2008

Ares Prat Pujol
(IES Hug Roger III de Sort)

VII convocatòria
curs 2008-2009

Marta Arnau Borràs
(IES Manuel Sales i Ferré d'Ulldecona)

VIII convocatòria
curs 2009-2010

Mariona Miret Giribet
(IES Guindàvols de Lleida)

IX convocatòria
curs 2010-2011

Josep F. Duarte Romero
(IES Gabriel Ferrater i Soler de Reus)

X convocatòria
curs 2011-2012

Ariadna Adarnius Blanch
(IES La Bisbal)

XI convocatòria
curs 2012-2013

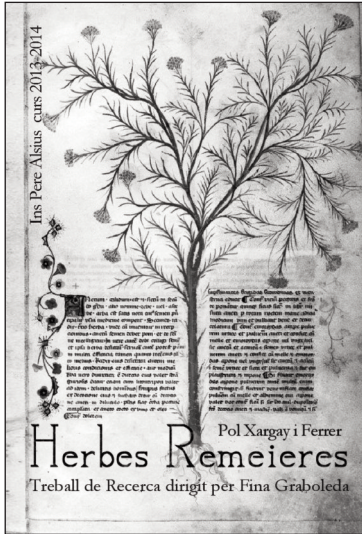
Elisabeth Ferrer Moradell
(IES La Bisbal)

XII convocatòria
curs 2013-2014

Pol Xargay Ferrer
(IES Pere Alsius de Banyoles)

l'Associació

manuals medievals de salut; els germans Giovannino i Salomone de Grasse el van il·lustrar. El duc Giangaleazzo Visconti el va regalar al rei Wenceslau IV, de qui el va heretar el rei Maties Corvino d'Hongria. Aquest el diposità a la Biblioteca Corviniana. I va passar, anys després, a la Biblioteca Casanatense.

En la part teòrica, he resumit breument la història de les herbes remeieres, hi parlo del món clàssic i del medieval, de l'aportació del Nou Món, de la bruixeria i les aplicacions farmacològiques. He aprofundit en la vessant química de les plantes i explico què són els principis actius, quins tipus n'hi ha i com s'utilitzen en termes farmacològics. També he estudiat els processos (recol·lecció i assecatge) que cal seguir per elaborar remeis, i he classificat i explicat les diferents maneres com es poden aplicar aquestes plantes (tisanes, infusions, locions, cataplasmes, xarops, ungüents, elixirs, etcètera).

En la part pràctica, que és el gruix de la recerca i aquella que m'ha requerit més temps, he aplicat els processos prèviament explicats, tant pel que fa a la recol·lecció i assecatge com a l'elaboració dels remeis. He estudiat el principis actius específics de les plantes amb les quals he creat els productes. D'aquesta manera he pogut fer un assortit de medicaments aplicables a diferents patologies. No he pogut aplicar totes les utilitzacions, perquè algunes requerien uns estudis superiors i no era qüestió de tenir problemes d'intrusisme. Així vaig crear tisanes (infusions i decoccions), preparacions (ungüents, xarops, locions, aperits, tintures, cataplasmes, vins i olis) i sabons, i he deixat de banda les preparacions galèniques, que només poden preparar farmacèutics o herboristes qualificats. He elaborat un total de vint-i-un

productes, la majoria dels quals han estat provats i experimentats amb uns resultats prou acceptables –tot i que les dades que permeten arribar a aquesta conclusió són subjectives. La presentació dels productes també era important, no tan sols per una estricta aplicació de les normes de mercat –allò que es diu: tot entra pels ulls–, sinó per donar una unitat d'imatge entre la part escrita i els productes que n'han sortit: així vaig buscar pots de vidre, sitrells i ampolletes que li donessin, també, un aire antic, tradicional, vell.

Finalment, m'agradaria referir-me a una conclusió o un coneixement extra que m'ha regalat fer aquest treball. Detalls tan simples com no poder recollir plantes en les dates que havia previst o adonar-me que un oli no sortia bé i no tenia més plantes –ja havia passat l'època de la recol·lecció– per acabar-lo, és una lliçó de moral; em va fer adonar que l'ésser humà, per molta seguretat que l'envolti i per moltes conviccions que busqui per sentir-se l'amo de l'univers, és una petita baula en aquesta gran i perfecta màquina que és l'Univers. En aquest segle XXI semblen haver oblidat allò que els nostres avantpassats –i encara molts pagesos– sabien: depenem de la mare Terra, dels seus cicles, de les seves estacions i del seu clima. I, encara que tenim la pretensió de dominar-la i canviar-la, un petit detall, com no poder recollir plantes a causa de la pluja, ens fa adonar que continua essent ella qui dirigeix part de les nostres vides com a llogaters d'aquest planeta.

Pol Xargay i Ferrer ■
INS Pere Alsius (Banyoles)

estudis

Les transformacions en les condicions de les vídues a la regió de Girona (1770-1860)

En un sistema d'herència indivisible amb prelatió masculina com el català, els béns propis de la majoria de les dones en situació de viudetat es reduïen al dot. A més, el règim econòmic conjugal, basat

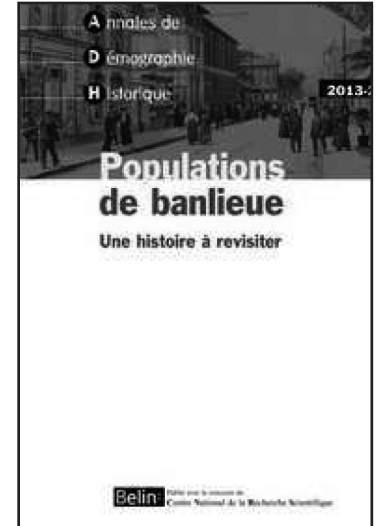
en la divisió de béns, implicava que les vídues no tenien cap dret sobre els béns aconseguits per la parella durant el matrimoni. Addicionalment, els drets d'usdefruit sobre els béns del marit que

tenien reconeguts legalment les vídues eren molt limitats, ja que només consistien en *l'any de plor* (el dret de la vídua a ser mantinguda amb els béns del marit el primer any posterior a la mort d'aquest) i en la *tenuta* (el dret d'usufructuar els béns maritals mentre els hereus no li retornessin el dot). En aquest context de precarietat dels drets fixats per la llei, la condició econòmica de les vídues depenia essencialment de les pràctiques consuetudinàries referents al dot i a l'usdefruit. Aquesta nota de recerca resumeix les principals conclusions d'un article, publicat a la revista *Annales de Démographie Historique*,¹ que analitza aquestes pràctiques i la seva evolució durant la segona meitat del segle XVIII i primera del XIX, període durant el qual es produïren canvis molt significatius que dotaren de major independència econòmica les dones vídues.

Les fonts que han servit de base a aquest estudi són els capítols matrimonials i els testaments. Pel que fa als primers, s'han utilitzat un total de 2.278 capítols del conjunt de la regió de Girona dels anys 1770, 1807 i 1841. També s'ha analitzat una mostra de 757 capítols i 564 testaments (tots ells d'homes casats) de les notaries de Figueres pels decennis de 1780 i de 1850, així com 429 capítols i 589 testaments de Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro distribuïts en tres talls temporals: 1780-89, 1820-29 i 1850-59. A la regió de Girona, igual que a la resta de la Catalunya Vella, els capítols matrimonials eren tradicionalment l'instrument principal través del qual s'organitzava la transmissió dels béns i, en el període considerat, la pràctica de redactar aquest tipus de documents estava plenament vigent al

món rural gironí, sobretot quan es concertaven matrimonis d'hereus. Això no obstant, a la primera meitat del segle XIX els capítols matrimonials començaren a entrar en desús a algunes viles i ciutats. En els casos estudiats, la pràctica de redactar capítols es reduí marcadament a Sant Feliu de Guíxols i de manera molt més moderada a Figueres. En aquest context, els testaments adquiriren major rellevància com a instrument per planificar la successió, especialment entre la població urbana. Per això, i perquè proporcionen informació sobre el paper de les esposes en les pràctiques successòries que no apareix en altres tipologies documentals, hem considerat necessari incorporar l'anàlisi d'aquesta font.

Com ja s'ha citat, el dot era usualment l'única propietat de les majoria de les dones. Per això, l'evolució del seu import és una variable clau per conèixer la posició d'aquestes en el sistema familiar català. Tal com mostren les dues primeres columnes de la taula següent, els dots augmentaren en paral·lel als preus durant els darrers decennis del segle XVIII i inicis del XIX, però mostraren una gran inflexibilitat a la baixa durant el període de deflació que començà després de les guerres napoleòniques, de manera que el seu valor real s'incrementà marcadament durant la primera meitat del segle XIX. Aquesta millora afectà tots els grups socials i, de fet, els treballadors, el segment més humil de la població rural, veïeren especialment augmentats els seus dots. Tot i que l'alça dels dots va poder estar impulsada per factors demogràfics i econòmics molt diversos, és plausible que traduís una millora en les condicions de la majoria de la població, en

	Dot mediana (en lliures a preus corrents)	Dot mediana (índex deflactat pels preus del blat)	% capítols matrimonials amb escriu	% capítols matrimonials amb clàusula reversional del dot
Regió de Girona				
1770	100	100	33,9	85,7
1807	200	109,6	51,6	62,1
1841	200	142,2	77,7	10,3
Figueres i Alt Empordà				
1780-89	115	100	41,4	74,7
1850-59	350	256,1	84,0	1,2
Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro				
1780-89	100	100	49,3	77,3
1820-29	200	135,7	80,8	13,0
1850-59	300	252,5	91,7	2,5

Font: Arxiu Històric de Girona, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà i Arxiu Comarcal de La Selva, Registre d'Hipoteques i Protocols notariais.

un context de creixement agrari intensiu en treball i en el qual la emfiteusi facilitava l'accés a la terra als més humils.

Aquests dots més elevats es veieren millorats, cada vegada amb més freqüència, per l'escreix. Aquest consistia en una donació del marit a la seva esposa (o, més sovint a la regió de Girona, en una donació recíproca a favor del cònjuge supervivent) que es podia pactar en els capítols matrimonials. La tercera columna de la taula mostra que, mentre a finals del segle XVIII la majoria dels capítols matrimonials no contemplaven l'escreix, aquest es generalitzà al llarg del període considerat.

L'augment del dot i la generalització de l'escreix es veieren acompanyats de canvis en la clàusula reversional del dot, que tradicionalment limitava la capacitat de les dones de disposar d'aquest actiu. La clàusula reversional disposava que, en cas de morir la dona sense fills, gran part del dot (normalment la meitat, si bé en algunes localitats podia arribar als dos terços) retornés a la seva família d'origen. Es tractava d'un mecanisme de protecció dels recursos de la casa de la núvia, el qual evitava que el dot quedés en mans de la família del nuvi si el matrimoni no havia complert la seva finalitat reproductora. Tanmateix, deixava en mala posició la vídua sense fills, que no podia disposar lliurement de bona part del seu dot ni podia llegar-lo a canvi de suport en la vellesa. La darrera columna de la taula següent mostra, però, que aquesta clàusula, general a finals del segle XVIII, reduí dràsticament la seva freqüència, de manera que eren molt pocs els contractes matrimonials de mitjans segle XIX que la contenien.

Les millores en les condicions de les dones no es limitaren a aquests canvis en el sistema dotal i l'escreix, sinó que també afectaren l'usdefruit. Com ja hem citat, les normes legals que regulaven l'usdefruit deixaven molt desprotegides les dones vídues. Sovint s'ha assumit (especialment en la literatura jurídica pairalista que es desenvolupa des de finals del segle XIX) que la pràctica de llegar l'usdefruit a la muller, si bé discrecional, era general entre els homes catalans. Els capítols matrimonials que hem analitzat solen incloure alguna clàusula a favor de la mare de l'hereu en cas de viudetat, sigui d'usdefruit (en aproximadament un 60% dels casos), sigui d'aliments (30%). No obstant això, si bé la majoria de les dones eren nomenades usufructuàries (o com a mínim veien reconegut el dret a ser mantingudes per l'hereu en la viudetat) després d'anys de matrimoni, moltes

menys rebien aquesta garantia en el moment de casar-se. A finals del segle XVIII només aproximadament el 10% de les núvies eren afavorides amb l'usdefruit o bé amb una clàusula d'aliments en els seus capítols matrimonials. Però també aquesta variable experimentà una millora, perquè a mitjans segle XIX havia augmentat substancialment, fins al 30% aproximadament, el nombre de núvies que aconseguien alguna d'aquestes disposicions (amb més freqüència la d'usdefruit) en el moment de la boda. Per tant, cada vegada més, l'usdefruit era una garantia que s'obtenia abans de comprometre's amb un home i no només un benefici que el marit podia concedir discrecionalment després d'anys de convivència.

D'altra banda, augmentà també el nombre de capítols matrimonials en què els nuvis es feien donació recíproca de tots els béns (sovint només en el cas de no tenir fills) o que utilitzaven la fórmula, de significat molt similar, de l'agermanament. Al conjunt de la regió de Girona, aquest tipus de capítols matrimonials no arribaven al 4% a finals del segle XVIII, però augmentaren fins al 16% a mitjans del vuit-cents.

L'anàlisi dels testaments mostra, d'altra banda, la freqüència d'algunes disposicions que rarament s'especifiquen als capítols matrimonials: l'usdefruit amb capacitat de vendre i empenyorar els béns del marit i, en d'altres casos, la capacitat de mantenir l'usdefruit en el cas de concertar segones noces. Aquesta mena de clàusules, pràcticament mai citades en la literatura sobre el sistema familiar català, eren en canvi prou freqüents, especialment entre alguns grups urbans (professionals, comerciants) i entre els treballadors. Entre el 25 i el 35% dels testaments de les notaries de Sant Feliu de Guíxols i de Figueres en els quals el marit llegà l'usdefruit a la muller, ho fa concedint-li la capacitat de vendre i empenyorar; entre el 8 i el 20% dels marits expliciten que la seva vídua podrà conservar l'usdefruit si es torna a casar.

Els testaments enregistren un altre fenomen notable: l'increment dels casos de dones que eren nomenades hereves universals pels seus marits, fins i tot havent-hi fills del matrimoni. Aquesta tendència fou especialment marcada a Sant Feliu de Guíxols, on s'inscriví en un context d'erosió més general del sistema d'hereu únic. Mentre que al decenni de 1780 només un 5% dels homes casats que atorgaren testament nomenaren hereva universal la seva esposa, aquest percentatge havia augmentat al 14% en la

dècada de 1820 i al 29% en la de 1850. També a Figueres es va produir el mateix fenomen, si bé de manera menys accentuada, ja que aquests percentatges passaren del 10% a la dècada de 1780 al 18% en la de 1850.

El conjunt de dades analitzades mostra, doncs, una evolució inequívoca cap a una millora de les condicions en què les dones vídues podien gaudir del seu dot i de l'usufruit (o propietat) dels béns del seu marit. Més difícil és explicar les raons d'aquestes transformacions. D'una banda, podien respondre a canvis més generals en el sistema d'hereu únic, concretament en el grau d'acceptació de les obligacions que imposava la família troncal per part de les generacions joves. Si l'estratègia de nomenar hereu un fill que s'hauria de quedar a la casa dels pares i tenir cura d'ells començava a fallar en algunes famílies perquè els fills no estaven disposats a complir aquest rol, podrien haver-se fet necessàries altres solucions que atorguessin més independència al cònjuge que quedés vidu, especialment si es tractava de la dona, generalment més vulnerable des d'un punt de vista econòmic. Sabem amb seguretat que això estava passant a Sant Feliu de Guíxols, on degut a la intensa emigració a Amèrica, protagonitzada principalment per homes joves, les probabilitats que els fills no fossin a casa quan la mare enviudés eren molt elevades, i això podia fer necessari que ella disposés plenament dels béns familiars per sostenir-se. No obstant, l'emigració a Amèrica fou un fenomen circumscrit a algunes localitats costaneres i, per tant, no pot explicar les transformacions que es produïren al conjunt del territori. Hi ha indicis, però, de canvis més generals en les relacions entre pares i fills (per exemple, sembla detectar-se un augment de les referències a conflictes intergeneracionals en la documentació notarial), canvis que podien també motivar un major grau d'independència econòmica atorgat a les mares vídues en els capítols i els testaments.

D'altra banda, és possible que els fenòmens que hem detectat en aquesta recerca fossin el resultat de transformacions en la contribució de les dones a l'economia domèstica. Com hem vist, hi va haver un augment notable de les aportacions dotals de les núvies. A més, és probable que també es modifiqués la funció econòmica de les dones en la unitat familiar. És raonable pensar que el tipus de creixement agrari del període,

protagonitzat en bona mesura pel grup dels treballadors i molt intensiu en treball, revalorés el rol productiu de les dones en l'economia domèstica. Així mateix, en les dues ciutats analitzades hi hagué un desenvolupament notable d'activitats artesanes (la manufactura tapera, encarada a l'exportació a Sant Feliu; multitud de petits oficis que atenien la demanda de l'entorn rural en el cas de Figueres). Aquest desenvolupament, en absència de canvis tècnics rellevants, descansà en una major aportació del factor treball, i això incloïa amb tota probabilitat el treball femení. Unes dones que aportaven uns dots més elevats i que incrementaren el seu paper productiu en l'economia familiar van poder, segurament, exigir millors condicions en el gaudi del seu dot durant la viudetat, així com aconseguir una major participació en els béns conjugals.

Rosa Ros ■

Rosa ROS, «Les transformations dans la condition des veuves en Catalogne. Une analyse des changements du système dotal, de l'usufruit et des pratiques héréditaires dans la région de Gérone (1770-1860)», *Annales de Démographie Historique*, 2013/2, p. 173-207.

notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

**SAGUER, Enric;
JOVER, Gabriel;
BENITO, Helena
(eds.)**

**Comptes de
senyor, comptes
de pagès. Les
comptabilitats en
la història rural**

Biblioteca d'Història Rural.
Fonts, 7
Girona: Associació d'Història
Rural; Universitat de Girona.
Centre de Recerca d'Història
Rural; Documenta
Universitaria, 2013. 358 pàgs.

COMPTES DE SENYOR, COMPTES DE PAGÈS
Les comptabilitats en la història rural

ENRIC SAGUER I HOM
GABRIEL JOVER AVELLA
HELENA BENITO HERNANDEZ
(EDS.)

Quan els historiadors del Centre de Recerca d'Història Rural van concebre i dissenyar la Biblioteca d'Història Rural, fa uns quinze anys, van pensar en la posada en marxa simultània de tres col·leccions: la col·lecció Estudis, la col·lecció Documents i la col·lecció Fonts. Eren molt conscients, tanmateix, que aquesta tercera col·lecció requeriria uns esforços addicionals per tal de tirar-la endavant. Però, alhora, en veien la utilitat i entenien que el Centre de Recerca d'Història Rural podia fer que la tasca resultés més fàcil. Aquest llibre, que porta el número 7 de la col·lecció, és la prova de l'encert d'aquella decisió, destinada a complir dues funcions bàsiques: presentar una tipologia de font a l'historiador interessat en la història rural i explorar-ne les possibilitats. I, al mateix temps, és un producte de les dinàmiques generades en el Centre de Recerca d'Història Rural. Es tracta d'un llibre que no podia ésser escrit per un sol investigador. Tots els autors són experts i molts d'ells podrien escriure tot un llibre sobre allò que expliquen, però hagués estat difícil trobar un investigador expert en la variada tipologia de comptabilitats rurals al llarg de la història que es presenten en el llibre i que es complementen entre si.

El llibre també prova la bondat, ja assajada en ocasions anteriors, d'una seqüència d'activitats, totes elles profitoses, que poden portar a bon terme la confecció d'un llibre d'aquestes característiques. Es tracta d'una metodologia de treball col·lectiu que ha servit i pot servir en el futur per tirar endavant noves propostes de títols en la mateixa col·lecció. El Centre de Recerca d'Història Rural, d'acord amb l'Associació d'Història Rural, organitza una jornada entorn d'una font. En aquesta jornada s'aporten diferents punts de vista i diferents perspectives. Tot està a punt per iniciar el llibre. En el cas que ens ocupa, la jornada d'història rural «Els comptes de pagès» es va celebrar l'octubre de 2011. Des d'aleshores, els tres editors del llibre van treballar en les tasques de coordinació i, juntament amb els altres autors, en les tasques de redacció del llibre, que van finalitzar l'estiu de 2013.

A més, aquest llibre té el valor afegit, no sempre fàcil d'aconseguir, que, entre els coordinadors, hi hagi una persona investigadora que no és pròpiament de l'àmbit d'història rural, però sí de l'àmbit de la història de les comptabilitats. Helena Benito va participar en les jornades i també ha participat en el llibre. En la introducció, Enric Saguer i Gabriel Jover signen el capítol «Les comptabilitats com a font per a la història rural», i Helena Benito la contribució titulada «La comptabilitat agrària en els manuals de comptabilitat». La lectura d'ambdós textos no redueix, més aviat al contrari, el caràcter

problemàtic de les comptabilitats agràries, en les seves diferents formes, però ens en facilita la mirada per tal de treure'n el màxim aprofitament com a historiadors interessats en la història social i econòmica. I aquest és el principal objectiu del llibre i el que justifica la seva estructura. En el llibre, com és habitual en els volums de la col·lecció, es diferencien dues parts. La primera consisteix en la presentació de la font en les seves diverses tipologies, la qual cosa vol dir, en el nostre cas, la presentació de diverses «fonts comptables». La segona part vol explorar les possibilitats de la font en la recerca històrica, és a dir, els «usos de les comptabilitats per a la investigació històrica».

Les fonts presentades en la primera part abracen diferents espais i diferents marcs cronològics, però sempre amb la clara voluntat de donar a conèixer tipologies amb elements que poden trobar-se en altres èpoques i altres contrades. Per això, tan important com la seva diversitat cronològica i geogràfica és el fet que abracin, tal com s'expressa en el títol del llibre, tant comptabilitats de senyors com comptabilitat de pagesos. El capítol de Rosa Lluch, «Els comptes d'una senyoria feudal: els llibres de l'Almoina de Girona», i el de Pere Benito, «L'Almoina de la Seu de Barcelona: gènesi i formació d'un sistema integrat de comptabilitat (1283-1419)» ens presenten, com es desprèn d'aquests dos títols i de l'obra investigadora dels seus autors, comptabilitats senyorials eclesiàstiques de la Catalunya medieval. Per a la Catalunya moderna, Pere Gifre, en el capítol «En els orígens de la comptabilitat de la pagesia de mas (reflexions sobre el cas gironí, segles XVII-XVIII)» descriu i reflexiona, també a partir dels seus treballs, sobre les comptabilitats de la pagesia de mas. També fan referència a Catalunya els casos, ja en el segle XX, estudiats per Helena Benito en el capítol «Comptabilitat agrària i comptabilitat industrial: estudi d'alguns casos». En la primera part, també hi trobem quatre contribucions sobre Mallorca, en el conjunt de les quals queda palesa la riquesa i diversitat de fonts comptables en el segle XVIII, que també trobem en altres regions. Tres dels capítols tracten sobre comptabilitats generades per senyors, ja siguin eclesiàstics, com en l'estudi de Gabriel Jover, «Els llibres de comptes de les possessions de Son Costa del Convent de Sant Domingo 1725-1754», com nobiliaris, com en els estudis d'Antònia Morey, «Les comptabilitats nobiliàries: el cas de la noblesa mallorquina als segles XVIII i XIX», i de Josep Vilallonga, «Documentació comptable generada per un patrimoni nobiliari. El cas del primer marquès de Solleric (1770-1790)», que es complementen entre si. Antònia Morey també signa un altre capítol, en què presenta «Un exemple

de comptes de pagès. Els amos de possessió: Mallorca (segles XIX-XX)».

Catalunya i Mallorca són també les àrees objecte d'estudi de tres de les quatre contribucions que formen la segona part. Aquí la selecció ha estat temàtica: Gabriel Jover, en el capítol «Escrutar el mercat de treball a través de la lent de les comptabilitats agràries. El treball a jornal segons els llibres de comptes de Son Costa (Mallorca), 1729-1754», explora la utilitat de les comptabilitats agràries per a l'estudi i explotació d'un tema difícil com és el del mercat de treball. En el capítol següent, «Comptes d'hisendats i mercats agraris. El patrimoni Carles, 1832-1863», Mònica Bosch demostra i reflexiona sobre les possibilitats en l'estudi dels mercats de productes agraris, és a dir, de les pautes i xarxes de comercialització. Per la seva banda, Jordi Planas i Enric Saguer

exploren l'estudi de «La producció agrària a través de les comptabilitats». Tanca aquesta segona part «¿Lo pequeño es Hermoso? Las contabilidades particulares y la historia que hemos pretendido», una reflexió de José Miguel Lana Berasain sobre de quina manera els estudis de les comptabilitats que, per definició, tenen un caràcter microhistòric poden fer esclatar pels aires alguns tòpics historiogràfics que els manuals han sacralitzat i que, sovint, han servit per a la construcció de models econòmics. És, em sembla, com en el seu moment van entreveure els editors, la millor manera de cloure i donar sentit a un llibre d'aquestes característiques.

Rosa Congost ■

llibres

Els banyolins Josep Grabuleda i Guerau Palmada furguen persistentment el caliu de la fructífera recerca historiogràfica que ha donat la capital del Pla de l'Estany. Enguany conjuntament ens han ofert en un extens i rigorós treball, àmpliament documentat, una pinzellada de traços fins i farcida de matisos de la llarga i prolífica història rural de Banyoles. Vist l'èxit aconseguit, esperem que la col·laboració conjunta que els ha unit en aquesta ocasió, continuï en el futur en nous projectes.

Banyoles és avui una ciutat amb un perfil comercial i d'indústria de serveis al seu voltant, on el component residencial respecte de Girona té un pes molt important. Amb tot, encara avui la comarca és eminentment rural, i Banyoles actua de pal de paller de la vida quotidiana de la rodalia. El mercat dels dimecres ha estat i és encara el tradicional punt de trobada de tots els seus habitants, i un dels actius pels quals va assolir la comarcalitat llargament reivindicada el 1988. Malgrat les continuïtats, l'actual Banyoles ha evolucionat molt al llarg del darrer segle. Urbanísticament s'ha desenvolupat àmpliament, i el vell paisatge agrari s'ha transformat notablement.

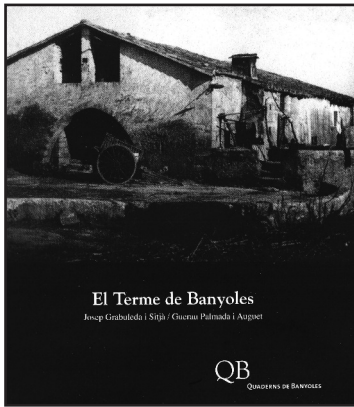
El Terme de Banyoles pretén aproximar-nos a una realitat social i econòmica ja desapareguda, que va marcar la vida de la ciutat durant segles. Fins a finals del segle XIX el municipi de Banyoles estava dividit per l'antiga muralla en dos espais clarament diferenciats: la Vila, que incloïa els habitants de l'interior del recinte murat, i el Terme, en referència als habitants de fora. Els autors centren el seu estudi en aquest segon espai, que és el que ha patit un important retrocés en els darrers decennis. El Terme estava farcit de masos i molins, amb pagesos i moliners, amb un paisatge i una organització específics, on la gent mantenia usos i costums propis. Com a vell testimoni d'aquesta tradició pagesa, el 30 de juliol Banyoles celebra anualment una lluïda Festa del Terme, sota l'advocació de sant Abdon i sant Senén, tradicionals protectors de la pagesia. Atesa la profunda transformació del paisatge agrari dels darrers anys, ben segur que aquesta publicació contribuirà a dotar de major significat la pervivència d'aquesta celebració.

Amb el llibre es recupera el sentit i el record del Terme. S'analitzen amb detall les diferències entre la Vila i el Terme, s'estudien els seus cinc veïnats, amb les

**GRABULEDA
SITJÀ, Josep;
PALMADA
AUGUET, Guerau**
*El terme de
Banyoles*

Quaderns de Banyoles, 15
Ajuntament de Banyoles,
Diputació de Girona, 2014,
179 pàgs.

■ llibres

seves parròquies i capelles, es parla d'aquest paisatge agrari al qual fèiem referència, molt en especial dels usos, aprofitaments i infraestructures hidràuliques que tant caracteritzen un territori marcadament determinat per un entorn físic on destaca la singularitat de l'Estany. Aquí s'hi nota la feina feta a redós d'una beca de ciències socials del Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona obtinguda per Palmada el 2010, amb la qual va poder inventariar i documentar gran nombre d'elements del patrimoni industrial banyolí, bona part dels quals havien entrat en l'oblit, l'abandonament i la incúria de gairebé tothom. Els autors també ens parlen de la xarxa de camins que el trenava, dels erms, prats i boscos que s'hi alternaven, dels horts i dels camps de conreu que hi havia per totes bandes; i hi ha un breu apunt relatiu a l'existència de pedreres. Un dels capítols més extensos està dedicat a parlar per veïnats del gran nombre de masos documentats, així com de la gran concentració –salvant les distàncies pariona amb el pla de Barcelona– de molins, ja fossin fariners, paperers, polvorers i retorcedors, i referències també a les adoberies i a les fargues. S'incideix en els habitants del territori, tot destacant alguns llinatges de pagesos sotmesos a la jurisdicció abadal, així com de mercaders, negociants i paraires que van dotar de gran dinamisme econòmic aquest territori en diverses etapes al llarg dels segles. Ens satisfà la que valorem com extraordinària aportació al coneixement dels masovers i parcers de la zona, amb extensos llistats desglossats per masos. En aquest estudi global, els autors no han volgut deixar de banda la vida que hi havia i han destacat la seva organització social i política –amb universitat diferenciada de la de la Vila–, els costums, el devocionari i la seva

tradicional festa, a què hem fet al·lusió. El llibre l'acaben amb una encertada anàlisi territorial des d'una perspectiva geogràfica en la qual es valoren les transformacions viscudes fins arribar a l'estat actual, amb la lacònica conclusió que «Avui dia Banyoles és una ciutat urbana, una ciutat que avança reduint (i desfigurant) cada vegada més l'espai de l'antic Terme. En l'actualitat l'antic Terme només queda en el record d'alguns dels seus vells estadants, en alguns vestigis (masos i edificis, documents, horts, ponts, recs...) i, sobretot, en la Festa del Terme».

No volem acabar sense valorar molt positivament l'ús que els autors fan de documents fotogràfics, procedents en bona part de diversos fons de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany, un ric patrimoni documental al servei de la recerca, la nostra memòria col·lectiva, i de la millor comprensió del nostre passat.

I finalment farem esment del pròleg, a càrrec de mossèn Martíà Brugada Clotas, fill de can Teixidor del Terme, el relat del qual resulta deliciós per aproximar-nos de primera mà el devenir d'una nissaga i una casa el darrer segle i mig. Més enllà, les seves paraules evoquen una Banyoles rural, amb referències a les diverses pugnes especulatives de caràcter urbanístic que van liquidar l'explotació agrària, inclosa significativament la que hi va haver a l'empara dels Jocs Olímpics.

David Moré Aguirre ■

ZUCCHITELLO GILIOLI, Mario

***En mar i en terra.
Una història de
Tossa i la seva
gent (1186-1835)***

Quaderns d'Estudis
Tossencs, 11
Tossa, Centre d'Estudis
Tossencs 2014. 566 pàgs.

Tret del cas dels autors més mediàtics i televisius, no és gens habitual que la presentació d'un llibre sigui concorreguda per gaire ningú més que els quatre gats de sempre: l'autor, alguna autoritat, algun familiar, algun amic i, ocasionalment, fins i tot algun despistat. Tossa és diferent. El dissabte 25 de gener de 2014 la sala d'actes de l'edifici La Nau era plena de gom a gom, o més. Tossencs en plena festa major i persones vingudes d'arreu de la demarcació s'hi aplegaren, en un ambient d'expectació majúscula, per assistir a la presentació del darrer treball del doctor Zucchitello sobre la història de Tossa. L'autor, italià de naixement, tossenc de sentiment; filòleg de formació,

historiador de vocació, havia publicat anteriorment nombrosos treballs sobre diferents aspectes (arqueologia, història, comerç, navegació, biografia, etcètera) relacionats amb el passat de Tossa. N'hi haurà prou de recordar que, deixant de banda molts altres articles i treballs, set dels onze *Quaderns d'Estudis Tossencs* publicats des de 1980 fins avui porten la seva signatura. Penso que ja només el volum de la tasca feta, la diversitat de temes analitzats i la qualitat dels treballs constitueixen per si sols un mèrit extraordinari. Zucchitello és una *rara avis* en el món de la recerca local, àmbit tan freqüentat per carronyaires i desaprensus de tota mena –els quals a cop de sub-

venció apleguen a preu fet poca cosa més que quatre documents, tres fotografies i dues referències bibliogràfiques per treure a la llum publicacions que tenen més a veure amb la nostàlgia i el xovinisme local més ranci que no pas amb la recerca històrica, i que serveixen més per alimentar vanitats que no pas per avançar en el coneixement de la dinàmica històrica, social, econòmica i política de les nostres poblacions. No es pot matar tot el que és gras. Dic, doncs, que, al mèrit de la qualitat i la quantitat dels treballs realitzats per Zucchitello, cal afegir-hi el mèrit (tan o més difícil d'assolir) de comptar amb el suport i el reconeixement del públic. La immensa sala d'actes plena és una raresa, sí, però no pas una casualitat.

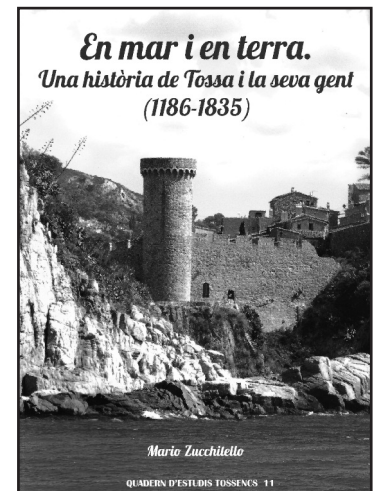
En mar i en terra abraça un llarg període cronològic, des de finals del segle XII fins al primer terç del XIX; i vindria a ser, tal i com proclama el propi autor, la continuació d'aquell *Tossa: la formació d'una vila*, publicat el 1998 i que recollia l'estudi del període comprès entre els segles IX i XII. El punt de partença és, en aquesta ocasió, la carta de poblament de 1186, document àmpliament comentat i analitzat pel mateix Zucchitello en aquell treball de 1998. L'any 1186 és el moment en què l'abadia de Ripoll, segurament amb previ acord i negociació amb els tossencs, decideix i promou la urbanització –disculpeu si el terme adquireix aquí un cert regust anacrònic– del mont Guardí, al cap de Tossa, en concedir als pagesos que fins aleshores habitaven en masos dispersos per tota la vall tossenca una sèrie de franqueses que els havien d'atreure cap a la construcció i ocupació de la que un dia serà la Vila Vella. És a partir d'aquest fet que Tossa afermarà la seva vocació marinera, que fins aleshores havia anat poc més enllà d'una elemental activitat pesquera, i s'anirà fent un lloc en el comerç marítim a la Mediterrània.

Malgrat que el subtítol del llibre, *Una història de Tossa i la seva gent (1186-1835)* –on, per cert, l'ús estratègic de l'article indeterminat ens recorda la subtilesa del darrer treball de mossèn Marquès sobre la diòcesi gironina– i l'afirmació de l'autor reconeixent que «els temes tractats presenten llacunes importants» (pàg. 17) i que s'han deixat coses al tinter (pàg. 22), no es tracta pas d'un treball incomplet o coix, ans al contrari. És una obra densa i extensa, bastida amb profusió de dades i referències, de factura meticulosa fins a ranejar en el precisió en algunes ocasions; i, encara que de voluntat clarament divulgadora, traspua una intencionalitat gairebé herme-

nèutica, podríem dir. *En terra i en mar* ve a ser, si se'm permet d'expressar-ho així, una mena de destil·lat que conté l'essència o el fruit de molts anys d'estudi i recerca, d'aplegament pacient i constant de milers i milers de dades als arxius d'arreu, de lectura atenta de les fonts, de contrast i intercanvi d'opinions, de comparació amb altres zones i casos. Tot plegat, s'estructura en diversos apartats que es dediquen, respectivament, a l'anàlisi i descripció de les fonts documentals; a l'estudi de les institucions polítiques, la jurisdicció i el govern local; a la fiscalitat senyorial i les imposicions municipals; a la navegació i el comerç marítim; a la pagesia i les masoveries; a la vida quotidiana; i a la pietat religiosa –aquí cal fer un esment especial a les restitucions virtuals de l'església de la Vila Vella signades per Jordi Mir, de les quals el llibre, lògicament, només en pot oferir un petit tast. Completen el volum els apartats que contenen l'índex onomàstic, el toponímic i els trenta-nou annexos constituïts per l'abaciologi de Ripoll, la transcripció de nombrosos documents històrics, quadres diversos amb dades econòmiques i fiscals, nòmines de batlles, rectors, veïns i escolars, i un complet arbre genealògic (no apte per a afectats de presbícia) que reflecteix la nissaga tossenca dels Riera-Vern-Falguera amb un nivell de detall que porta el segell de David Moré.

Tot plegat, un llibre excel·lent i admirable, al qual només podríem retreure alguns desencerts en l'àmbit de l'edició –potser més que desencerts cal considerar-los avui dia pràctica habitual en el món editorial (sempre el pes dels costos!)–, com ara la inadequació de la mida d'algunes il·lustracions (per no insistir en el cas del quadre genealògic que acabem de comentar), la incorrecta paginació o, allò que un servidor més ha trobat a faltar, la manca de l'apartat dedicat a la bibliografia, una absència incomprensible en una obra que ha procurat incloure els pertinents índexs onomàstics i toponímics. Aquest retret, aprofitant que el Pisuerga passa per Valladolid, el podríem fer extensiu a algunes de les publicacions de l'Associació d'Història Rural.

En qualsevol cas, no és aquest el lloc ni el moment de reivindicar les bibliografies, sinó el d'elogiar i recomanar el treball de Mario Zucchitello. Aquell «armari de Tossa» que hi havia a l'arxiu del monestir de Ripoll fa temps que es va perdre per sempre, i fou sens dubte una pèrdua irreparable. Per sort, però, els tossencs (i la ciència històrica) compten amb una figura com el doctor Zucchitello

■ llibres

que, amb constància, intel·ligència i una capacitat de treball fora del comú, ha estat capaç de restituir en bona mesura i amb total encert allò que els excessos revolucionaris havien convertit en fum. Heus ací *Una història de Tossa i la seva*

gent. Estarem tots d'acord, doncs, que un Mario Zucchitello val més que mil armaris de Tossa.

Salvador Vega i Ferrer ■

■ trobades

XXIV Seminari d'Història Econòmica i Social
International Scientific Coordination Network (GDRI)

«Mobilitat Social i Mobilitat Geogràfica en la Història de les Societats Rurals»

Crises and Changes in the European Countryside in the long run (CRICEC)

El seminari XXVI Seminari d'Història Econòmica i Social, celebrat els dies 2 i 3 de juliol de 2014, reuní treballs sobre els processos de mobilitat social i mobilitat geogràfica de diferents etapes històriques i àmbits geogràfics. El debat se centrà en gran mesura en els diferents mecanismes que possibilitaren l'ascens social en el passat i la consolidació o enconyiment del que podríem anomenar *grups intermedis*. En la primera sessió, centrada en el món medieval, les diverses aportacions mostraren que aquests processos tingueren un lloc destacat en la formació de les ciutats o urbs medievals, com mostraren Víctor Farías (UPF) en la seva comunicació «“Recipere in populatores seu vicinos”. Inmigración y urbanización en las villas del nordeste catalán hacia el 1300», Lluís To (UdG) en «Aprenents i assalariats: la mobilitat a les comarques gironines de 1300 a 1348», Pere Ortí (UdG) en «Mobilitat geogràfica i social a les petites ciutats de la Catalunya Vella i al seu entorn rural vers el 1400: una primera aproximació a través de les talles i els contractes matrimonials» i Rosa Lluch (UB) a «Remences a viles i ciutats: teoria i pràctica». Si bé les fonts a voltes es mostren esquives sobre els orígens d'aquests grups que migraven a les ciutats i els mecanismes d'ascens social, sembla que la major part del creixement dels petits burgs depenia de la migració camp-ciutat. Això era així fins al punt que la senyoria podia tenir problemes per retenir els seus remences, que en molts casos preferien «romandre en

la terra de ningú» urbana que mantenir-se com a remences al mas. Si les viles costaneres i comercials, com Sant Feliu, podien oferir vies per millorar la posició econòmica, l'aprenentatge artesanal sembla que es va tancar al segle XIV com a mecanisme d'ascens social.

La segona sessió tractà sobre la mobilitat geogràfica al segle XVIII. Dues ponències estudiaren la mobilitat camp-ciutat a dues regions franceses: Gérard Béaur i Mathieu Marraud (CNRS, Centre de Recherches Historiques, EHESS) «Que sont-ils devenus? Quelle mobilité sociale pour les ruraux des campagnes voisines qui migrent vers Chartres? L'apport des actes de mariage 1742-1790», i Jeremy Hayhoe (Université de Moncton, UB, Canadà) «Social and geographic mobility in eighteenth-century Burgundy». A partir de l'anàlisi de les actes matrimonials la primera, i dels testimonis en les cùries senyoriales la segona, s'interrogaven sobre les relacions entre l'ascens social i la mobilitat geogràfica. Les migracions camp-ciutat comportaven una mobilitat social ascendent? Els resultats eren aparentment contradictoris, i les trajectòries molt diverses. Utilitzant com a base les dispenses de proclames matrimonials, la ponència de Rosa Congost, Rosa Ros i Enric Saguer (UdG) «Mobilitat social i mobilitat geogràfica a la regió de Girona al segle XVIII» mostrava com, en un context d'expansió demogràfica i d'un canvi estructural definit pel creixement del grup dels treballadors, la societat de la regió de Girona

estigué marcada per graus molt elevats i creixents d'immobilitat social i geogràfica. El fet que els treballadors fossin els principals protagonistes d'aquest procés de tancament social i geogràfic i que això no fos incompatible amb la millora dels seus nivells de vida –com indiquen els inventaris *post mortem* i els dots– suggereix que hi hagué una ampliació de les oportunitats obertes a aquest grup social.

La ponència de Lúdia Torra Fernández (UPF) «Fabricants, menestrals, jornalers i mossos a Sabadell. Un estudi sobre mobilitat social i geogràfica, a partir del primer padró de població (1824)» fou una anàlisi detinguda del padró com a font per a l'estudi de l'estructura i mobilitat social. A partir de les actes matrimonials, Fabrice Boudjaaba (CNRS, Centre de Recherches Historiques, EHESS) analitzà a la seva ponència («Mobilité géographique et mobilité sociale en Bretagne au 19e siècle. Fortunes foncières et destins géo-professionnels des enfants de paysans») la mobilitat geogràfica i social. L'estudi mostra la mobilitat com a un fenomen familiar més que no pas individual. Per la seva banda, Enric Saguer i Josep Portell (UdG), a partir de l'anàlisi dels contractes agraris, la mobilitat i la història oral argumentaren a «La geografia de la confiança. Pautes de mobilitat entre els masovers catalans (1850-1936)» que l'escassa mobilitat geogràfica dels masovers s'explica per la importància del coneixement mutu i la confiança interpersonal (directa o interposada) en el funcionament del mercat de masoveries.

Francisco J. Beltrán Tapia (Nuffield College, University of Oxford), en un treball conjunt amb Santiago de Miguel Salanova (Universidad Complutense de Madrid) sobre l'emigració interior espanyola («Gone with the wind? Migrants' self-selection in the early stages of economic growth (Spain, 1880-1930)»), intentava respondre a dues preguntes: on milloraven la seva formació (nivells d'alfabetització) els emigrants, en els llocs d'origen o en els d'arribada? Hi havia diferències entre els que

migraven i els que no a l'Espanya del primer terç del segle xx?

José María Imízcoz Beunza (Universidad del País Vasco), en la seva ponència «De campesinos a financieros y ministros. Procesos de movilidad geográfica y social en el mundo rural vasco en "la hora del xviii" (1650-1820)», recupera el tema de les xarxes familiars com a via de l'ascens social, tot posant èmfasi en el paper que tingueren en el segle xviii els càrrecs en l'administració colonial i les connexions polítiques en l'ascens econòmic.

A la ponència titulada «Estrategias empresariales e identidad étnica en migrantes españoles en el Perú (1890-1945)», de Núria Sala i Vila, de la Universitat de Girona, es va presentar, a partir d'alguns estudis de cas, l'impacte d'una minoria migrant d'homes de negocis en determinades àrees regionals. A partir del cas de Máximo Rodríguez González, i la seva incidència a Madre de Dios, la ponent va posar de manifest la necessitat d'analitzar els processos d'inserció i les estratègies de negocis d'aquests individus –o societats– així com la procedència de la mà d'obra contractada.

XXVI SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA I SOCIAL
International Scientific Coordination Network (ISCN)
"Crises and Changes in the European Countryside in the long run" (CRCEC)

MOBILITAT SOCIAL I MOBILITAT GEOGRÀFICA EN LA HISTÒRIA DE LES SOCIETATS RURALS

Girona, 2 i 3 de juliol de 2014

Josep Huguet, Ricard Ullastres, Oriol Vilà del Museu Nacional d'Art de Catalunya de Barcelona, www.museonacional.cat

Organitzat per: Universitat de Girona, Departament d'Història i Història de l'Art, Centre de Recerca d'Història Social, CRCEC

Patrocini: Universitat de Girona, Departament d'Història i Història de l'Art, Foment de la Recerca, Govern de les Illes Balears, Departament d'Història i Història de l'Art, Departament d'Història i Història de l'Art, Departament d'Història i Història de l'Art

Projecte finançat pel Departament d'Història i Història de l'Art de la Universitat de Girona

Per últim, João Baía (IELT-FCSH/UNL), en el seu treball «Between permanence and change - Mobilities and immobilities, through the diverse features of different flows of Portuguese emigration», va reflexionar sobre algunes problemàtiques inherents a l'estudi de les

migracions, a partir de les seves investigacions sobre l'emigració portuguesa a França entre 1957 i 1974.

Biel Jover ■

IV Seminari d'Estudis Medievals

«La vida quotidiana a l'edat mitjana»

Hostalric, 20 i 21 de
novembre de 2014

Els passats dies 20 i 21 de novembre es va celebrar la quarta edició del Seminari d'Estudis Medievals de Hostalric, que s'ha celebrat biennalment des de l'any 2008 com a resultat de la iniciativa de l'Ajuntament i l'Arxiu Històric d'Hostalric, amb col·laboració de la Universitat de Girona, i que té per objectiu difondre el coneixement històric i fomentar l'intercanvi de idees entre investigadors.

Aquest any, el seminari s'ha dedicat a la vida quotidiana a l'època medieval, l'estudi de la qual ha generat en les darreres dècades un renovat interès, amb treballs dedicats als entorns urbans, l'alimentació, els nivells de vida i les pautes de consum.

Durant dos dies, professors, investigadors, doctorands i aficionats a la història procedents de diverses universitats catalanes i espanyoles, així com diferents centres de recerca, han aportat els resultats de les seves darreres investigacions sobre la vida quotidiana a l'època medieval des de diferents punts de vista, ja sigui l'històric, l'arqueològic o l'artístic, tot generant polèmiques i debats científics, senyal de l'interès dels participants per aquesta problemàtica.

La sessió del dijous 20 de novembre es va iniciar amb una breu presentació per part de l'alcalde d'Hostalric, l'excel·lentíssim senyor Antoni Frias Molina, i del professor Pere Ortí, de la Universitat de Girona. Tot seguit va tenir lloc la primera ponència conjunta, a càrrec dels professors de la Universitat de Lleida Jordi Bolós i Imma Sánchez Boira. Va tractar sobre l'estructura urbana de la

ciutat de Lleida en els darrers segles baixmedievals i l'interior de les seves cases, a partir de l'estudi dels inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida. Utilitzant aquestes mateixes fonts però estudiant-les amb un enfocament diferent, l'estudiant de la Universitat de Girona Aina Palarea i Marimon va plantejar una proposta metodològica per a l'estudi dels nivells de vida a la petita vila d'Amer.

Seguidament, es presentaren tres ponències dedicades al vescomtat de Cabrera. En primer lloc, el doctorand Alejandro Martínez i Giral, de la Universitat de Girona, va analitzar la vida dels joves nobles de la família Cabrera. En segon lloc, Violeta Novella, de la Universitat Autònoma de Barcelona, ens va apropar a l'alimentació dels habitants del castell de Montsoriu a través de les restes faunístiques trobades en les diverses campanyes d'excavació realitzades en aquest jaciment. Finalment, Gemma Font va tractar la vida quotidiana al castell de Montsoriu a partir de les restes materials trobades en les excavacions.

La sessió de la tarda es va obrir amb la ponència de Carles Vela, investigador del CSIC, dedicada al mercat de segona mà de Barcelona, estudiat a partir dels encants. I es va cloure amb dues conferències sobre dos localitats de la comarca de la Selva. La primera, presentada per l'arqueòleg Pau Turon Izquierdo, va versar sobre el jaciment de Sant Esteve de Caulès i la segona, presentada conjuntament per Joan Molla i Callís i Ester Loaisa Dalmau, de l'Ateneu Popular de Calonge, va trac-

tar sobre la construcció i l'alimentació a la vila de Calonge.

El dia 21 de novembre es va iniciar amb la ponència de la professora Rosa Alcoy Pedrós, de la Universitat de Barcelona. Hi va exposar, en línies generals, com es pot estudiar la vida quotidiana a través de l'art. Tot seguit, la doctora Mònica Maspoch i Oller va presentar els resultats de la seva tesi doctoral sobre els embigats de les cases medievals. La doctorand Alba Barceló i Plana, a través de riques il·luminacions en els manuscrits hebreus catalans, va explicar com se celebrava la festivitat jueva de Pasqua a l'època medieval. Ho va fer centrant-se sobretot en allò que menjaven i com eren preparats els aliments. Finalment, la doctorand italiana Maria Laura Palumbo va dedicar la seva sessió als mobles i altres objectes quotidians reflectits en la pintura del primer Gòtic.

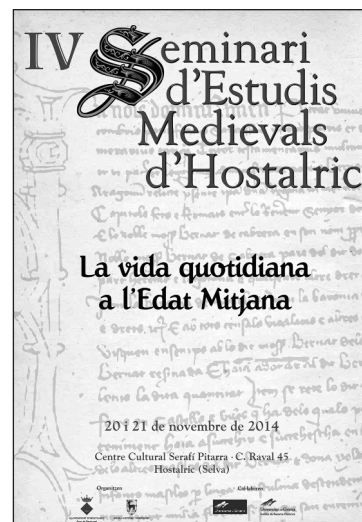
Des d'un enfocament de la història de les emocions, la professora Teresa Vinyoles, de la Universitat de Barcelona, va obrir la sessió de la tarda, amb una ponència sobre l'amor i el desamor. Aquesta exposició estigué acompanyada de música d'inspiració medieval. Si l'anterior ponència va versar sobre l'amor, la següent va tractar un tema molt diferent: la guerra. Elvis Mallorquí va parlar sobre l'ús

de les ballestes, tot basant-se tant en fonts escrites com arqueològiques.

Finalment, les dues darreres intervencions van dedicar-se al regne de Castella. Tant Víctor Muñoz, de l'Instituto Universitario de Estudios Medievales y Renacentistas de la Universitat de La Laguna, com Roberto J. González, de la UNED-CA Tenerife, van utilitzar els testaments i els inventaris: el primer, amb la finalitat d'apropar-se a la cultura material i la sociabilitat dels grups aristocràtics de la Castella baixmedieval; i el segon, amb l'objectiu d'estudiar la vida quotidiana a Tenerife després de la conquesta castellana, així com els canvis que aquesta conquesta va suposar en el *modus vivendi* dels habitants autòctons de les illes.

Així es van concloure dues intenses jornades de treball que reflectiren un interès creixent per la vida quotidiana, no només entre historiadors, sinó també entre arqueòlegs i historiadors de l'art. Després d'aquesta quarta edició del Seminari d'Estudis Medievales d'Hostalric, ja es pot afirmar que aquest es troba en un procés de consolidació avançat i que, poc a poc, s'està obrint lloc entre els col·loquis importants del passat medieval.

Aina Palarea Marimon ■

Fotografia: Aina Palarea

Col·loqui

«Migracions i formes de dependència lliures i servils al món rural baixmedieval»

Torí i Cherasco (Piemont),
24 i 25 de novembre de
2014

Els dies 24 i 25 de novembre es va celebrar a la Universitat de Torí (Piemont), amb la col·laboració, entre d'altres institucions, del Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, un col·loqui que duia per títol *Migrazioni interne e forme di dipendenza libera e servile nelle campagne bassomedievali: dall'Italia nord-occidentale alla Catalogna*. El col·loqui, per tant, girava al voltant del tema de la servitud i altres formes de dependència, especialment en relació amb els fenòmens d'emigració interna, per exemple des del camp cap als nuclis urbans. En aquests aspectes, les comparacions entre diverses regions del nord d'Itàlia i la Catalunya vella, la terra dels remences, són especialment fructíferes i per això el col·loqui es presentava explícitament com un exercici comparatiu entre les societats d'aquests dos espais regionals en època baixmedieval.

L'organitzador del col·loqui, Francesco Panero, professor de la Università degli Studi di Torino, és un dels més grans experts en el tema de la servitud a Itàlia. En els anys noranta, Francesco Panero va publicar dos llibres importants sobre la qüestió: *Servi e rustici: ricerche per una storia della servitù, dels servaggio o della libera dipendenza rural nell'Italia medievale* (Vercelli, 1990) i *Schiavi, servi e villani nell'Italia medievale* (Torí, 1999). El primer era fruit de les seves recerques en els arxius del nord d'Itàlia i el segon, un intent d'oferir una síntesi que

arranqués des de l'alta edat mitjana i analitzés qüestions d'abast europeu com el pas de la servitud carolíngia a la servitud baixmedieval i que explorés les fronteres entre servitud, esclavitud i formes de dependència lliure. Val a dir que els italians, com els francesos, disposen de dos termes (*servitù/servaggio* o bé *servitute/servage*) que en català traduïm per un de sol (servitud). Es pot dir que el pas de l'una a l'altra ha tingut un pes discret en la recerca sobre els comtats catalans. En canvi, Francesco Panero ha estat molt més influent en la mesura que les seves obres demostren la relació entre l'extensió de la servitud baixmedieval i l'atracció dels nuclis urbans o la debilitat de la senyoria. En aquests sentit, la seva obra ha estat una important font d'inspiració per als treballs més recents sobre els remences i la pagesia catalana medieval. Al col·loqui de Torí, hi hagué, doncs, una significativa participació de medievallistes catalans, entre els quals els membres del Centre d'Història Rural Pere Ortí i Lluís To Figueras, que presentaren respectivament una ponència sobre el fenomen remença en relació a la jurisdicció i una presentació de síntesi sobre la qüestió de la servitud a Catalunya, Aragó i Occitània. Rosa Lluch Bramon, de la Universitat de Barcelona, també va oferir una ponència sobre els remences a les ciutats i viles, que duia l'expressiu títol de «Les contradiccions de la servitud». I, encara que no va poder assistir-hi, Pere Benito, de la Universitat de Lleida, va enviar un text, llegit al col·loqui, sobre «retòrica

Historiadors catalans a Torí

i terminologia de la servitud». A aquestes quatre s'hi afegí l'eloqüent ponència de Ferran Garcia-Oliver, de la Universitat de València, qui es va centrar en els processos migratoris des de Catalunya al País Valencià. I a la taula rodona, que serví per cloure el col·loqui, es va comptar amb la presència de Flocel Sabaté, de la Universitat de Lleida, qui s'encarregà de sintetitzar la historiografia catalana sobre la remença.

Evidentment, hi hagué també una nodrida representació de professors de la Universitat de Torí o d'altres universitats italianes que, des de perspectives diverses, parlaren sobre la pagesia medieval italiana. En particular, podem destacar diverses contribucions dedicades a analitzar els contractes agraris i les formes de dependència que se'n deriven. Aquest era el punt de partida de les ponències d'Enrico Basso i Irma Naso, de la universitat de Torí, la d'Anna Rapetti, de la Università Ca' Foscari de Venècia, o la del mateix Francesco Panero. Luca Bellone i Alberto Sciascia s'ocuparen de qüestions més relacionades amb la terminologia i el lèxic de la servitud. I, finalment, Enrico Lusso i Paolo Rosso presentaren treballs que il·lustraven la qüestió de l'emigració vers els centres urbans a les regions piemontesa i alpina. A la taula rodona es va comptar amb la distingida participació de diversos medievalistes que enriquiren la discussió parlant d'altres regions, com per exemple la Sardenya (Pinuccia Simbula i Alessandro Soddu) o la Toscana (Paolo Pirillo). El *contado* florentí sempre ha estat un punt de referència en els estudis sobre la societat medieval. Precisament en la sessió clausura es va fer un petit homenatge a Giuliano Pinto, que enguany es jubila com a professor de la universitat de Florència i que ha destacat com un sòlid expert de la societat toscana.

Diversos dels medievalistes catalans i italians que participaren al col·loqui de Torí ja havien coincidit abans a la *settimana Datini* de Prato que l'any 2013 s'havia dedicat a la

servitud i l'esclavitud, i de la qual ja s'han publicat les actes: S. Cavaciocchi (ed.), *Schiavitù e servaggio nell'economia europea secc. XI-XVIII / Serfdom and slavery in the European economy 11th-18th centuries* (Firenze University Press, 2014). Així mateix, les actes del col·loqui de Torí es publicaran ben aviat dins la col·lecció del Centro Internazionale di Studi sugli Insediamenti Medievali de la vila de Cherasco, on es van desenvolupar una part de les sessions del col·loqui. En efecte, la trobada de Torí s'emmarcava en la sèrie de col·loquis anuals que organitza el Centro Internazionale di Studi sugli Insediamenti Medievali de Cherasco. La llarga llista de publicacions d'aquest centre de recerca i les seves activitats són accessibles al seu lloc web: www.cisim.org. El CISIM ha contribuït a donar un prestigi cultural internacional a aquesta bonica població de la província de Cuneo, que mereix una visita ni que sigui per tastar l'especialitat de la pastisseria local: els famosos *baci* de Cherasco.

Lluís To Figueras ■

■ agenda

Seminaris d'història rural curs 2014-2015

Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

12 de desembre de 2014

Mariano Barriandos (Universitat de Barcelona). *Variabilitat climàtica i comportament de la producció agrícola: la construcció d'una proximitat per a l'anàlisi dels seus comportaments espaciotemporals.*

9 de gener de 2015

Günter Tlajia Leijnitz (Universidade Federal do Rio Grande do Sul, UFRGS). *Pequeños productores y trabajadores rurales de la frontera sur de Brasil (1884-1920).*

Rose Elke Debiázi (Universidade Federal do Paraná, UFPR). *Ocupar, resistir y producir: El proceso de estructuración del MST en el Noreste brasileño (1987 - 1995).*

30 de gener de 2015

Franco Cazzola (Universitat di Bologna). *Contadini e agricultura in Europa nella prima età moderna (1450-1650).*

20 de febrer de 2015

Pere Ortí (CRHR, Universitat de Girona). *Expansió i crisi del deute a llarg termini a la Catalunya baixmedieval.*

20 de març de 2015

Lluís Serrano (CRHR, Universitat de Girona). *Caça i tancaments de terres a Catalunya (1800-1910).*

17 d'abril de 2015

Joan Bosch i Francesc Miralpeix (IRH, Universitat de Girona). *Canvis i permanències en les advocacions de la Catalunya d'època moderna. Una mirada a través de l'art.*

5 de juny de 2015

Jesús Burgueño (Universitat de Lleida). *El país de les dues mil jurisdiccions?*

Totes les sessions s'inicien a les 16 h a la sala de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona (Facultat de Lletres. Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Tel. 972 41 89 45). Les sessions són gratuïtes i no cal inscripció prèvia.

Aquest cicle dóna dret a 0,5 crèdits de reconeixement acadèmic per als estudis de grau de la Facultat de Lletres.

11è Seminari d'història medieval

Curs 2014-2015

17 d'octubre de 2014
Ferran GARCÍA-OLIVER (Universitat de València), *Jueus, moros i cristians. Una difícil però profunda convivència*

14 de novembre de 2014
Xavier MARCÓ MASFERRER (Universitat de Girona), *El nivell de vida dels remences de la Catalunya baixmedieval: mites i realitats*

12 de desembre de 2014
Tess KNIGHTON (Institució Milà i Fontanals, CSIC), *Perspectives del mecenazgo musical en època de los Reyes Católicos*

9 de gener de 2015
Stephen P. BENSCH (Swarthmore College), *Nobility and regional identity in medieval Catalonia: the case of Empúries*

13 de febrer de 2015
Maria BONET DONATO (Universitat Rovira i Virgili), *Els templers i hospitalers a la Corona d'Aragó: funcions, territorialització i organització*

6 de març de 2015
Florent HAUTEFEUILLE (Université de Toulouse-Le Mirail), *Les dynamiques de peuplement à la fin du Moyen Âge: l'exemple de la châtellenie de Castelnaud-Montriat (Quercy)*

17 d'abril de 2015
Germán NAVARRO ESPINACH (Universidad de Zaragoza), *El món de les confraries i oficis a la Corona d'Aragó*

8 de maig de 2015
Sergio TOGNETTI (Universitat di Cagliari), *Commercio e manifatture nell'Italia comunale (secoli XII-XV)*

L'assistència a aquests seminaris permet convalidar 0,5 crèdits de reconeixement acadèmic per la UdG.

Organitzat pel grup de recerca consolidat Renda Feudal i Fiscalitat a la Catalunya Baixmedieval, la Institució Milà i Fontanals (CSIC), el Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona) i els projectes de recerca «Mercado financiero y pequeñas ciudades en la Cataluña nororiental de los siglos XIV y XV» (HAR2011-27121) i «Financieros al servicio del poder en la Corona de Aragón (s. XIV-XV): métodos, agentes, redes» (HAR2011-24839)

Coordinadors: Lluís To Figueras, Pere Ortí Gost i Pere Verdés Pijuan

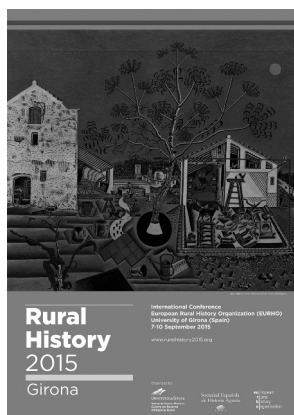
Lloc de realització: Aula de música. Facultat de Lletres de la UdG (Pl. Ferrater Mora, 1, Girona)

Horari: Divendres a les 11 h.

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

Archivos de familia: escrituras familiares: patrimonio y documentación. Girona, Facultat de Dret de la UdG i Arxiu Històric de Girona, 6-7 de març de 2015. Organització: Grup «Arxius familiars de banda a banda dels Pirineus» (2013 CTP 00017) de la Universitat de Girona, École des hautes études hispaniques et ibériques (Casa de Velázquez, Madrid). Més informació: tel. 972 418 131 i 972 418 145.

I Congrés del món de la masia: passat, present i futur del territori català. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 11-13 de març 2015. Organització: Institució Catalana d'Estudis Agraris, Secció d'Història Rural. Més informació: a: congresmasia.icea@iec.cat; www.congres-masia-territori.espais.iec.cat

Rural History Conference 2015

Girona, 7-10 de setembre de 2015

Organització: Centre de Recerca d'Història Rural (IRH) de la Universitat de Girona i European Rural History Organisation (EURHO).

Les inscripcions fetes abans del 15 de juliol tenen descompte.

Més informació: ruralhistory2015@udg.edu, www.ruralhistory2015.org.

mestall associació d'història rural

Redacció:
Josep Colls, Rosa Congost, Lúcia Donat, Gabriel Jover, David Moré
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a:
mestall@hotmail.com

Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques

Dipòsit legal: GI-731-1999